

RUM FÖR STEN SANDELL

I tjugofem år har han haft en framträdande roll i den svenska och europeiska improviserade musiken.

Komponisten och musikern Sten Sandell har pianot, rösten, elektroniken och orgeln som uttryck, bland mycket annat. Arbetsfältet är stort: från soloarbete via olika musikgrupper till samarbeten med konstnärer, koreografer, författare. Nu är Sten också doktorand på det nya arbetsfältet ”konstnärlig forskning”. Ulf Olsson och Magnus Florin träffade honom för ett samtal.

Det var dags nu: efter mer än tjugofem år som utövande och tänkande musiker borde Sten Sandell ha något att säga. Hans närvaro i svensk och europeisk improvisationsmusik är tung, hans musik ofta kroppslig, jordisk. Hans arbetsfält är egentligen enormt: från soloarbetet via olika typer av musikgrupper till samarbeten med konstnärer, koreografer, författare... Kanske var det därför givet att Sten skulle bli doktorand på det nya arbetsfältet "konstnärlig forskning": sedan 2009 forskar han i musikalisk gestaltning, projektet heter "Musik på insidan av tystnaden". Så Magnus Florin och Ulf Olsson träffade Sten, satte igång inspelningsapparaturen och började ställa frågor. Det här är några av svaren de fick.

RUM

"Just nu forskar jag om vad jag själv gör när jag spelar. Det sker alltså på en analytisk nivå, jag kartlägger och funderar mycket kring rummet. Jag bygger upp min forskning kring rumsförhållanden och hur jag förhåller mig till rummet när jag spelar. Jag är intresserad av att på något sätt hitta en annan form för det jag gör. Om jag gör det vet jag inte, men jag vill ta reda på om det går att skapa en annan sorts konsertform eller musikföreställning utifrån reflektioner över rummet. Jag arbetar med egna eller andras texter som reflekterar över rummet och jag tänker presentera arbetet i en sorts svitform där jag lägger in musik direkt, integrerat. Det är tidsbaserat, med musik, röst, elektronik och en del bitar från konserter. Rummet är helt avgörande för hur uttrycket blir. Samtidigt är det så för mig att processen hela tiden är improvisation och improviserad musik är faktiskt den enda musikform där man kan ändra musiken utifrån rummet. Den är unik på det sättet att du hela tiden kan basera din musik på vilka förutsättningarna är i rummet. Du kan alltså förändra allting utifrån efterklang, placering i rummet, allt det där. Man kan gå emot rummet också och göra intressanta saker i rum som har alldeles för lång efterklang. Rumsligt uppstår nya lager i musiken. Koreografen Jukka Korpi och jag var häromdagen och tittade på Moderna dansteatern där vi ska göra en föreställning i den gamla torpedverkstaden. Den är ombyggd nu men den enormt långa efterklangen är kvar så jag funderar på om man skulle kunna utnyttja den på något sätt. Kanske inte sätta upp så många akustikplattor utan se om det går att jobba med efterklangen. Just det tycker jag är utmanande och därför betonar jag rummet så mycket. — När jag ska försöka formulera i skrift vad jag håller på med, räcker det inte med skrivandet. I stället försöker jag hitta ett sätt att spela mig igenom analysen. Det blir som en rit, där jag övar mig tillsammans med både text och instrument. Jag gräver mig runt – och analysen blir lika med processen som jag utför tillsammans med instrumentet och skrivandet."

BRAXTON

"Jag minns när jag gick till Söderbergs radiohandel på Sveavägen och köpte Anthony Braxtons *Creative Orchestra Music 1976*. Det var en så otroligt ohelig hybrid, att spela på det sättet! Så oortodoxt, så påträngande och knykigt! Kanske var det i Örebro jag hörde honom live första gången, sedan solo i Linköping och därefter på Fasching med Radiojazzgruppen. En enormt bra platta är *Conference of the birds* med Dave Hollands låtar – så fantastisk. För många var han verkligen väldigt provocerande. Man sade att han egentligen inte kan spela och därför måste hitta en annan väg – en sorts konstruktion med en intellektuell överbyggnad. Men jag ser det som att han faktiskt utvecklar ett idiom. Han gör konstmusik också, men för mig är han väldigt idiomatisk och han befinner sig så tydligt i ett jazzrum, inom jazzrummets rammar."

ATT BLI STÄLLD

"Det finns en rolig lek som jag utsätter mig för ibland. Det går till så att jag, just innan jag ska gå in på scenen, bestämmer mig för en viss ändring av det som jag hade planerat. Jag kan helt enkelt ta bort någonting. Det kan till exempel gälla att jag begränsar någonting i elektroniken för att sätta mina uttrycksmöjligheter på spel. Jag ser till att göra mig ställd, vilket är väldigt nyttigt. Man borde göra det oftare, för det kan uppstå mycket spännande saker. Men det får inte ske med något slags konsekvens, det måste hända inkonsekvent, oplanerat. Sådana tillkortakommanden som då uppstår är fruktbara. Jag kan gilla effekten av brist på kunnande. Ett bra exempel vad gäller mig själv är orgelspel. Jag kan absolut ingenting om registrering och orgelteknik, men jag tycker väldigt mycket om att spela orgel. Senast gjorde jag det med Evan Parker på Hagenfesten. Det går till så att jag går in på scenen och tittar på den där orgeln och måste väldigt snabbt tänka mig in i hur jag ska bete mig med den. Jag tänker: om jag gör så, då kan jag göra så... Och den bristen på kunnande tänker jag behålla vad gäller orgelspelet. Jag tänker inte ta några lektioner i orgelspel. Jag minns när jag första gången lyssnade till Miles Davis' dubbelalbum *Live-Evil* från 1970-71 och upptäckte: de hittar på medan de spelar! Jag hörde hur Miles spelade sitt melodiska spel och fann att han var alltför säker och därför försökte tippa över i något osäkert. Han gjorde sig själv osäker – det blev jag så fascinerad av. Och dessutom såg han till att öppet och väldigt tydligt *visa* det för oss. 'Nu är jag säker, det vill jag inte vara, då lägger jag mig här i stället.' Han skapade en otrygghet på scenen som var väldigt dynamisk. Vilket är svårt att göra utan att vara en pain-in-the-ass. Apropå vägar som man inte trodde att man skulle slå in på, här är en skiva som blev klar ▶

härromveckan. Vi skulle göra en inspelning på Atlantis, som är en bra studio på Karlbergsvägen. Det var min trio, tillsammans med Magnus Broo. Och så visade det sig att flygeln inte var så jättekul – och så tittade jag på hammondorgeln som står där, med Leslie-kabinett i ett speciellt rum, det var helt otroligt. Och jag har aldrig någonsin spelat hammond. Det var faktiskt ett sådant tillfälle där jag fick utmana mig själv. Det finns brister och tillkortakommanden som man kan utnyttja. Jag kan inte spela hammond, men det blev en hammondskiva! Jag har gjort egna inspelningar av soloplattdor med rena fel, tekniska fel, som jag har bestämt mig för att behålla, de får vara kvar, de har ett värde.”

NOTER

”Jag har alltid varit ambivalent när det gäller att ha notbilder framför mig. De låser mig. Jag minns en gång när jag gick i mellanstadiet och satt och spelade ur Carl-Bertil Agnestigs *Vi spelar piano 3*. Och så fick jag en sådan lust att inte hålla mig till noterna, så jag spelade vidare utan dem – och så var det ingen som märkte det. De trodde att jag spelade Agnestic, men det gjorde jag inte. Det där tyckte jag var så fascinerande – att jag kunde spela vidare utan noterna. Jag tror att det var då jag började med improvisation.”

TONSÄTTARNA SPELAR

”I mitt forskningsarbete har jag nyligen satt ihop en trio med Sofia Jernberg och Nina de Heney – den ingår i mitt koncept att bygga upp modellerande ord i en annan kontext än den rent verbala. Vi sysslar med det fonetiska och har redan spelat in en del. Sofia och jag har ju redan jobbat mycket förut – och nu är det fantastiskt att träffa Nina de Heney, som är en makalös basist. Det händer mycket i den yngre generationen av musiker. Vi har pianister som Lisa Ullén och Cecilia Persson, cellisterna Emma Nordlund och Lene Grenager, som Sofia spelar med. En annan rolig sak är att numera, på seminarier som jag har haft på musikhögskoleutbildningarna i Göteborg och Stockholm, kan jag numera sitta och spela med tonsättarna. Det var fullständigt omöjligt för tio år sedan. När jag gick på elektronmusikutbildning var det ingen som spelade. Nu tar de fram gitarren och det är inget konstigt.”

RIKTNING

”Man kan ligga på en nivå och sedan stadfästa det på något sätt och ligga kvar i det repetitiva där men hela tiden känna att det är nånting som kan påverka som gör att man plötsligt byter riktning. För jag kommer på att under det här året när jag hållit på med de här analyserna så finns det en sak med improvisation som för mig är unikt med denna musikform: möjligheten att byta riktning eller behålla den. Det är grunden till all improvisation. Ibland kan

”Den improviserade musiken är unik på det sättet att du hela tiden kan basera din musik

det vara ofrånkomligt att byta riktning, men det kan bli ett manér också. När jag spelade med Gush – och vi blev verkligen ett väldigt bra band – blev vi till slut så flyhänta att musiken stack iväg åt olika håll hela tiden. Som improvisatörer bestämmer vi inte så mycket vad vi ska göra utan man bygger, man ska vara noga med att bygga hela tiden. Annars kan man hamna i en sorts ekvilibrium: man byter riktning hela tiden. Det finns en risk att man analyserar sönder – den omedvetna spontanitet försvinner. Det bästa tillståndet är när man slutar tänka. När man bara hamnar i ett tillstånd där det blir rörliga aktioner-reaktioner hela tiden, så det inte blir något beräknande i musiken.”

SÅNG

”Det började med övertonssång, den är lättare att hitta. Alltså när man faktiskt hör att man kan sjunga övertonsserier, det har jag gjort i tjugo år, och jag tycker fortfarande att det är intressant. Man bygger på formanterna då, å-ö-y. När man sveper mellan å-ö-y så uppstår det övertoner i huvudklängen och dem kan man styra. Man kan spela på dem, om man vill, och det har jättestor betydelse vilket rum man är i. Det blir en del av musicerandet, till slut blir det som

på vilka förutsättningarna är i rummet. Du kan alltså förändra allting utifrån efterklang, placering i rummet, allt det där.”

FOTO: HEIKO PURNHAGEN

att man måste göra det på något sätt. När jag började sjunga blev jag väldigt inspirerad av och såg en del nordindiska Dhrupadsångare. Det är en väldigt gammal indisk vokaltradition och sångarna håller i tonen. Jag tror jag blev lite inspirerad av det. Vad de än gör så håller de i tonen hela tiden, gesten och tonhöjden, och för dom stora mästarna ingår det i själva framförandet. Min förra solo-cd heter ”Songs” därför att den handlar om olika platser, som baserar sig på att jag läste Bruce Chatwins ”The Songlines”, som konstigt nog heter ”Drömspår” på svenska. Det är ju inte samma sak: ”The Songlines” bygger ju på aboriginernas sånger, de har sånger som beskriver en väg och de här sångerna är väldigt strikt indelade i olika distrikt. Så några aboriginer kan inte sången om det som är där borta, och så pekar de dit. Jag såg faktiskt ett tv-program där de sa att den sången kan vi inte, men den sången kan vi. Och den beskriver alltså en väg, en konkret väg i ett landskap. Det har litet att göra med jojk också, som även den kan vara ett färdssätt. Det skulle också kunna vara, som jag ibland skriver, ”Språksånger” – mitt projekt hade det namnet från början, hela paketet hette ”Språksånger”: alltså att hitta musik på insidan av språket, det är det jag letar efter. Eller tystnaden: musik på insidan av tystnaden, som någonting rumsligt som på insidan har någonting annat.”

TIDLÖST

”Jag har ett intresse för medeltida vokalmusik som hänger samman med min egen historik. Jag är ju inte jazzrelaterad. Jag började utifrån Miles Davis, men lyssnade sedan på vad man kallar konstrocks, som är mer baserad på en europeisk tradition med fritonal rockmusik. Där finns en massa människor som är kopplade till en sorts tidlös arketyrisk musik. Och apropå att göra saker som jag inte kan, så har jag varit nere på kurser med gregoriansk sång och sådant. Det intresserar mig mycket. Det finns väldigt många olika skolor inom den gregorianska sången och det som jag själv är intresserad av är de franska sångarna av idag som vänder sig till den bysantinska världen, som också är en nordafrikansk, nästan orientalisk värld. Det är väldigt speciellt hur de går tillbaka på en idé om de tre ”ringarna”, en treenighet mellan det kristna, judiska och arabiska. Jag vet, det finns en ursprungssträvan i det där, en vändning mot något arketyriskt, en sorts tidlöshet i form av klangblock. Det sjungs idag, men kunde lika gärna vara tolvhundratalet.”

FOTO: PAUL G. DEKER

Sten Sandell Trio på Fasching den 2 november 2009, där också Johan Berthling (b) och Paal Nilssen-Love (dr) ingår.

FOTO: HEIKO PURNHAGEN

ELEKTRONIK

”På ett sätt är jag traditionell, jag hittar en form att jobba taktilt i med ett antal elektroniksaker som är relativt enkla och lättörliga, som till exempel här styrplattorna jag jobbar med nu. Jag har använt sådana i sex-sju år, ungefär samma teknik. Teknologi ska vara lättarbetad, jag jobbar i stort sett aldrig med någon dator på scen därför att jag tycker att det tar bort fokus, jag vill jobba här med någonting som gör att jag kan reagera direkt, där det finns direktreaktion och då känner jag att en dator tar fokus också från direktkopplingen till publiken. Rent konkret så är det en styrplatta, det jag sjunger och gör med rösten påverkar de filter och ljud som ligger i styrplattorna. Men nu har det utvecklats så att jag också har en annan, liten styrplatta som, en mobiltelefon med en applikation, och en mikrofon vilken gör att det blir en självsvängning på själva skrivbordet, bokstavligt talat.”

IMPROVISATION

”Jag märker ofta att soloarbete är en improvisatorisk process som blir till stadfästa kompositioner, till 'statements', på något sätt. Så på något vis är det processen fram till att det blir en komposition. Jag brukar säga att inget är så viktigt som att ha vetskap och kunskap om form när man jobbar med improvisation. Det är oerhört viktigt: den tråkigaste improvisationsmusiken är formlös, den har ingen relation till form. Då blir det riktigt oengagerat för mig, det är nästan kriteriet för om det är bra eller dåligt. Townhouse Orchestra, som jag är med i tillsammans med Evan Parker, Paal Nilssen-Love och Ingebrigt Håker Flaten, är en kvartett som inte har spelat så där kolossalt mycket tillsammans. På något vis har vi en överenskommelse att vi jobbar med en traditionell frijazz. Det är inget vi har talat om men musiken bygger på flödestematiken med väldigt traditionella byggelement. Även min trio är sådan, den bygger ju väldigt mycket på traditionella byggstenar.”

MONOTONI

”Jag sitter ofta och repeterar, eller tittar på en konsert jag givit. Jag eller vi repeterar samma ton, med lite förskjutningar som gör att det blir intressant - men det kan ju bli tråkigt också. Men jag gillar monotoni, det finns något väldigt fascinerande i monotoni. Har man grundnivån monotoni så blir förskjutningar och små dynamiska förändringar väldigt intressanta. Man sätter igång ett annat sorts referenssystem, skulle man kunna säga. Nu håller jag till exempel på med en idé: jag har två metronomer: den ena inställd på tempo fyrtio, den andra är på tempo fyrtioett. Och så jobbar jag relaterat till de värdena. Det är fyrtio mot fyrtioett och vad händer då? Det där tycker jag är jätteintressant, vad händer emellan? Vad händer mellan två händelser? Två egentligen fullständigt fixerade parametrar, egentligen är det dött, det står bara och tickar. Men vad händer då emellan två upprepningar som är exakt likadana?”

SLUT

Någon gång skulle jag vilja prata om en massa andra saker, som till exempel... (*Inspelningen avslutas.*)

NEDECKNAT AV ULF OLSSON OCH MAGNUS FLORIN

FOTO: SUSANNA BILLSTRÖM SANDELL

Sten mot sten.

STEN SANDELL

Sten Sandell samarbetar bl a med musikerna Johan Berthling, Paal Nilssen-Love, Evan Parker, Emil Strandberg, Patric Thorman, Sofia Jernberg, Nina De Heney, Mattias Ståhl och Per-Anders Nilsson.

Musikdramatik med bl a Magnus Florin, Magnus Jacobsson, Willy Kyrklund, Karl Dunér, Jörgen Cassilewski och Johan Petri.

Musik och bildkonst med bl a Jan-Bertil Andersson, Katarina Eismann och Inger Arvidsson.

Musik och dans med bl a Jukka Korpi (senast i föreställningen *Soprum* på Moderna Dansteatern i mitten av mars), Ingrid Olterman och Bo Arenander.

SKIVOR I URVAL

Sten Sandell: *Music in the world of Sten Sandell* (LJ Records 2006)

Sten Sandell trio & John Butcher: *Strokes* (Clean feed 2007)

Mattias Ståhl/Sten Sandell: *Grann musik* (Clean feed 2008)

Townhouse Orchestra: *Belleville* (Clean feed 2008)

Strandberg/Sandell/Thorman: *Sthlm Sweden polyphony* (Found your recordings 2009)

Nilsson/Sandell/Strid: *Beam Stone* (Psi 2009)

The Godforgottens: *Never forgotten, always remembered* (Clean Feed 2009)

Sten Sandell trio: *Face of Tokyo* (PNL 2010)

LYSSNA LIVE

Under Swedish Jazz Celebration spelar Sten Sandell solo den 16 april i Aulinsalen på Stockholms konserthus.